

AZ

ORSZÁGOS GYERMEK-MENHÁZAK

ÜGYÉBEN

TEKINTETTEL A KOLOZSVÁRI KIR. SZÜLŐ-
INTÉZET ÁLTAL ÁPOLÁSRA KIADOTT
GYERMEKEKRE.

Dr. ENGEL GÁBOR.

KOLOZSVÁRI EGYETEMI MAGÁNTANÁRTÓL.

KOLOZSVÁRT.

NYOMATOTT STEIN JÁNOS NYOMDÁSNÁL,

1885.

A budapesti kir. orvosegylet a szegény, elhagyott és árva gyermekek érdekében felterjesztést intézett volt a nm. m. kir. belügyminiszterhez, kifejtve a hazánkban hiányzó gyermek-menházak szükségességét.

Az így nem hangzott el a pusztában s mint tudjuk a miniszterelnök egy szakbizottságot szólított fel ezen ügynek behatóbb tárgyalására egyúttal saját egyéni nézeteit is közölvén, melyek arról lesznek tanúságot, hogy ezen ügyet már eddig is érdemleges és alapos tanulmányozás tárgyává tette. Az eddig történtek biztos reményt nyújtanak a felől, hogy a gyermek-menházak felállítása a kezdeményezés stádiumán túl van és a megvalósuláshoz közel áll.

Alig 18 évi alkotmányos korszakunk alatt hazánk minden téren és tekintetben oly rohamos és óriási haladást mutat, melynek párját más országok történetében, nem találjuk. Csak a humanismus tere az, melyen még sok kívánni való van jelenleg is, de a megindult mozgalomtól e részben is sokat várhatunk és a nyilvánuló jó akaratsnak nagy reményekkel nézhetünk elébe. Hogy példát említsek, alig pár éve, hogy az orsz. vöröskereszt egylet működését elkezdte 8 mai nap már oly életerős intézményt képez, mely a külföld elismerését méltán megérdemli, minket pedig megnyugtat egy esetiéles háború borzalmas következményeivel szemben.

Azon hiszemben vagyok, hogy ha az állam veszi kezébe a menházak ügyét, a közönség is nagyobb érdeklődést fog kifejteni s – különösen a pénzkérdést illetőleg – adományozás, alapítványok által az állam terhét könnyebbíteni fogja.

Európa nagyobb államai közül Német- és Törökország azok, melyekben állami lelencintézetek nem léteznek s ezek mellett em-

lítik hazánkat is, Hogy Németország nem érzi szükségességét, az oly sajátos – jobban mondva félszeg – alapokon nyugszik, melyek reánk nézve nem lehetnek irányadók, Törökország politikai és valási viszonyai meg nem nyújtanak kedvező talajt emberbaráti intézmények létesítésére. Hazánkban az 1876-ban hozott egészségügyi törvény igyekszik a lelecek érdekében intézkedni. Valóságos menházi intézmény tudtommal kettő van: a magánosok által fenntartott első budapesti menhely és a kolozsvári kir. szülőintézet mellett fennálló kincstári leleczintézmény. Mielőtt a menházak illetve leleczintézmények feletti szerény nézeteimet elmondhatnám, ismertetni óhajtom a kolozsvári leleczintézményt, melynek létezéséről és működéséről hazánkban oly keveset tudnak. Az adatokat Dr. Maizner János egyet. ny. r. tanár és Dr. Szóts Emil kórházi igazgató urak szívésségéből közölhetem.,

A kolozsvári Karolina orsz. kórházzal szervi kapcsolatban levő kir. szülőintézet – mely most az egyetem szülőkérodáját képezi – jelenleg 25 ágygyal rendelkezik. Az évenkénti születek száma 160-210 közt ingadozik. A sebészi tanintézet fennállásakor a sebészek és bábák kiképzésére szolgált, az egyetem létesítése óta az orvosnövendékek és bábák nyerik elméleti és gyakorlati kiképzésüket az intézetben. A jegyzőkönyvek szerint 1851-től kezdve az intézetben született gyermekek úgy része az állam által úgy nevezett kincstári ápolásra vétetik át, tápanyáknak adatik ki; a tartási költségek a gyermekek 10-12-ik életévig az állam által fedeztetnek. A 10 illetve 12-ik év elteltével a gyermekek örökbe, mesterségre vagy szolgálatra adatnak s megszűnnek továbbra az állam terhére lenni. Az 1851-ik és a két következő évben összesen csak 4 gyermek adatott ki ápolásra, ezekről azonban biztos adatok nem lévén rendelkezésemre, statisztikai kimutatásomat az 1854-ik évtől 1884-ik évig, tehát 30 évi időköz alatt ápolásra adott gyermekekre terjesztem ki. Az első 10 év alatt csaknem mindenik anyának – ki óhajtott – gyermeke átvétetett, a későbbi időben azonban az átvétel megszorított s jelenleg csak oly anyuk gyermekei vétetnek át, kik valamely testi fogyatkozás, betegség vagy igazolt szegénység folytán gyermekeik fenntartásáról gondoskodni képtelenek, Ezért találjuk azon aránytalanságot, hogy míg az első tíz év alatt (1854-

1864-ig) 635, addig a, 2-ik tíz év alatt (1864-74) 146, a 3-ik alatt (1874-84-ig) 344 vétetett kincstári ápolásba.

A gyermekek többnyire az első 7-15 nap alatt adatnak ki oly tápanyáknak, kik egészségük iránt megvizsgáltattak és félévnel nem több idője, hogy szoptatnak. Oly tápanya, ki egy gyermeket már 3 éves koráig nevelt és ez idei alatt újra szoptatós lett. kap-hat ismételten más gyermeket is tartásra. A tápanyák Kolozsvárt, Györgyfalván, Bácsban, Fenesen és Kolozs-Monostoron lakó nők. Mivel azonban a Kolozsvárit lakó tápanyáktól – löleg a rosz gondozás miatt – a gyermekeket gyakran vissza kellett venni és másoknak átadni, a többi falvakra kiadott gyermekeknél pedig többször fordulván elé, hogy – a népesség Vegyes ajkú lévén – nem tanultak meg magyarul, ezért a kiadás jelenleg főleg Györgyfalvára szorítkozik, mely egy 1500 lakosságú Kolozsvártól mintegy két órára fekvő magyar falú.

Jellemzésül felhozom, hogy míg a városba kiadott gyermekek 30%-ánál kellett a tápanyát változtatni, addig a György fial vára kiadottaknál alig 20%-nál. A tápdíj havonként 3 frt 71 krt tesz ki, tehát egy évre 44¹/₂ frtot, mely havi utólagos részletekben fizetik ki a kórház gondnoki hivatala által. A csecsemők egy rendbeli pólyaruhával adatnak ki, a további ruházatot azonban a tápanya adja. Ha a gyérmetek a 10-12-ik évet elérték, a tápanyák felszó-líttatnak az örökbevetelre, s ha ezt nem akarják, akkor a gyermekek az önként jelentkezőknek – kiknek megbízhatóságáról a gondnokság adatokat szerez – Örökbe vagy mesterségre illetve szolgálatra átadatnak. Ha az illető anya oly helyzetbe jön, hogy gyermekéről gondoskodhatik, azt barmikor visszaveheti. Az ezekről szóló adatokat alább közlöm. Betegség esetében a tápanya tartozik azonnal jelentest tenni, kívánatra a gyermeket bemutatni; a beteg gyermek gyógykezelést és gyógyszereket az intézettől nyer. Elhalálozás esetén erről azonnal jelentés tétetik. Az előbbi években az elhalt gyermekek a kórház boncztermébe szállíttattak be, jelenleg azonban – egészségügyi tekintetből – a beszállítás elhagyatott. A gyermekek időnként – többnyire a nyári hónapok alatt – berendeltetnek és orvosilag megvizsgáltatnak; ha a gyermek egészségi állapota hanyag gondozásra mutat, tápanyjától elvételük és másnak adatik át.

1854-től 1884-ig kincstári ápolásra kiadatott összesen 1125

gyónnék, ezek közül azonban 85-ről nem bírván biztos adatokkal. kimutatásomat 1100-ról állítom össze. Tizek közül fiú volt 60, leány 640. 1 városban helyeztetett el 465, Györgyfalván 405, Rácsban. Fenesen és a közeli falvakban 180. Vallásra és nemzetiségre nézve csak az anyákról nyújthatok adatokat, mivel 1860-ig az intézetben született gyermekek mind a róm. kath. szertartás szerint kereszteltek, azóta azonban az anya esetleg a törvényei szülők vallása szerint történik a keresztelés. Róm. kath. anya volt 412, görög egyesült és keleti 235, ev. ref. 868, ev. ágostai 84, untutária 26, izraelita 25, Nemzetiségre nézve a görög egyesülteket és keletieket románoknak vehetjük fel, kiknek 40%-a a magyar nyelvet nem beszéli, az ágostaiak pedig többnyire szászok: tót volt 6, austriai 16. külföldi 6. A kiadott gyermekek közül 107 volt törvényesnek bejelentve (9.7%).

Az 1100 kiadott gyermek közül 10-12 éves koráig meghalt 76.1 (69.6%), anyjának visszaadatott 119 (10.8%), örökbe vagy mesterségre 141 (12.8); jelenleg él és ápolás alatt van 84: ezek közül a legidősebb 10, a legifjabb $1\frac{3}{4}$ éves.

Halálozás kor szerint:

	Fiú	%	Leány	%	Összesen %
0—1 hóig	134	34.3	94	25.0	29.6
1 hótól 6 hóig	112	28.7	132	35.1	37.9
6 hótól 1 évig	66	16.9	67	17.8	17.3
1 évtől 5 évig	70	17.9	69	18.3	18.1
5 évtől 10 évig	8	2.0	14	3.7	2.8
0—10 évig	390	—	376	—	—

Halálozás halálokok szerint:

Halálokok	Fiú	Leány	Össze- sen	%
Gyermekaszály, életgyengeség .	130	109	239	30·7
Gyom r- és bélhurut	79	82	161	20·7
Agybántalmak, göresök	42	49	91	11·7
Tüdőbajok	29	38	67	8·6
Hártyás és ronesoló toroklob	24	19	43	5·5
Veres- és hólyagos-himlő	23	22	45	5·7
Hökhurut	19	22	41	5·2
Vérhas	19	13	32	4·1
Vörheny	13	8	21	2·7
Bujakór (öröklött)	7	8	15	2·0
Különböző és ismeretlen*)	5	6	11	1·4
	390	376	6	—

*) Ezek között: megégés 4, vízbefúlás 1, veszettség 1, sérülés 1, a többi ismeretlen.

Anyjának visszaadott:

	Fiú	Leány	Össze- sen
Első hó alatt	12	5	17
1 hónótól 1 évig	8	15	23
1 évtől 5 évig	17	20	37
5 évtől 10 évig	12	14	26
10 éven felül	5	11	16
	54	65	119

Örökbe, mesterségre vagy szolgálatra adott

	Fiú	Leány	Össze- sen	
Első hó alatt	—	—	—	Ezek közül 62-öt a nevelőanya vett örökbe.
1 hónótól 1 évig	1	6	7	
1 évtől 5 évig	3	6	9	
5 évtől 10 évig	2	10	12	
10 éven felül	59	54	113	
	65	76	141	

A halálozás okát és idejét tekintve láthatjuk, hogy az életgyengeség, gyermekaszály és a gyomorbélhurut az, mely a halálozás 51.7%-át teszi ki és az első év alatt az összes kiadott gyermekek 55%-a pusztul el. Ez adatok a kellő gondozás és táplálás hiányos voltát mutatják éppen azon időben, melyben a gyermekekre a legnagyobb gond fordítandó. Tekintetbe veendő azonban, hogy főleg azon anyák gyermekei adatnak ki, kik egy vagy más betegség vagy körülmény miatt gyermekeiket eltartani nem képesek, továbbá hogy sok gyermek már a kiadáskor magában rejt halálos betegségének csiráját és végre a fertőző betegségek is magas százalékot képviselnek. Mindezen körülményekben némi mentséget találunk a nagy halálozással szemben.

A jelen viszonyok közt – nézetem szerint – a következő néhány mód volna első sorban a halálozás csökkentésére: 1. A gyermekek csak betöltött egy hónapi idő után adatnának ki; ha mindig nem, legalább a téli hónapok alatt.

2. A tápdíjak felemeltetnének, legalább az első három évre.

3. Oly tápanyák, kik a gondjukra bízott gyermeket 10 éves koráig felnevelték, bizonyos pénzjutalomban részesülnének,

4. Az intézet részéről hónaponként egy orvos küldetné ki, hogy a gyermekeket lakhelyeiken, felkeresse, gondozásukról tudomást szerezzen és egészségi állapotukat ellenőrizze.

5. Az ellenőrzéssel az illető községek elöljárói is foglalkozzanak. Enynyit óhajtottam röviden a kolozsvári lelcncintézményről rövidség okáért használván e rász elnevezést – tudatni, melynek működése felől még a szakkörök is kevés tudomással bírnak, mint arról az idei orv. kongressuson is meggyőződtem.

Áttérek a lelcnczügyre általában és röviden ismertetem nézeteimet, melyeket ez úgy tanulmányozása mellett szereztem.

Felesleges azon kérdés felett elmélkedni, vajjon szükséges-e a lelcncintézmény, midőn annak hiánya felől a mindennapi tapasztalat eléggé meggyőz. Németországnak, Schveicznak nincsenek lelcnczházai, de ezen államokkal culturalis tekintetben hazánk nem hasonlítható össze. Mindkét államban a megélhetési viszonyok jobbak, az egészségügy fejlettebb, rendezettebb s míg nálunk a főváriban is egy nagy százalék, a vidéken még nagyobb százalék gyermek pusztul el orvosi segély igénybevétele nélkül, addig Németor-

szágban ez a ritkaságok közé tartozik, mivel anynyi közegészségügyi közege van, mennyi talán Európának együttvéve sincs. Hogy viszonyainkra nézve nem túlzok, felemlítem – hivatalos adatok alapján – hogy 1880-ban 38.7%-a, 1881-ben 39.1-a a meghaltaknak nem orvosoltatott; ezek közt (1881-ben) 7 éven alóli gyermek 91.271 volt; 1282 közegészségügyi kör közül 511-nek még nem volt orvosa.

Államunk érdeke kívánja, hogy népünk száma szaporodjék, hogy a nemzet munkás kezeket nyerjen. Széchenyi mondása, hogy az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni, oly kevesen vagyunk, csak drastikus kifejezése azon ténynek, hogy a magyar faj nem tud szaporodni, erősödni. Midőn a török nemzet hódító háborúkat viselt, mely saját népét is megtizedelte, a meghódított tartományokban összeszedte a gyermekeket s nevelte legjobb katonáit azokból.

A társadalom – a maga szempontjából – nézeteivel, szabályaival, törvényeivel hol túlszigorú, hol nagyon elnéző. Elítéli a fiatal, tapasztalatlan, szellemileg fejletlen nőt, ki házasságon kívül terherbe esett, kiteszítja magából, üldözi, alig ad menedék helyet: a magzat-elhajtást, gyermek-kitevést a törvény szigorával sújtja, de elnézi, ha a megszületett gyermek – anyjától nem ápoltatván, idegen, szívtelen kezek között elsenyved, eléhezik és pusztul. A civilizálatlan népek tiszteletben tartják a terheseket; nálunk, ha egy szolgálatban levő nő más állapotba jut, elbocsáttatik, kénytelen – talán kevés megtakarított pénzéből – valamely jó szívű aszszonynál meghúzódni s szerencsés az, ki oly városban van, hol szülőintézet létezik s ott talán pár nappal előbb vagy fájdalmi napján felvételi talál. Elcsigázva, kereset nélkül, éltet ad egy gyermeknek, kit máielő életperczében átok fogad, később a kiéheztetés sorsa vár. Talál valahol egy nőt, ki tartásra átveszi – nem könyörületből de nyereszkedési szempontból – és ki mindennap azon aggály közt gondolja a gyermeket, vajjon, anyja megfizeti-e a tartási díjt vagy egyszer csak eltűnik s ő keresheti nyomát. A létérti küzdés kényszere elől az anyai szívet, jutalmat ígér a tápanyának, ha gyermekétől menteni; pár hónap s egy gyermekaszály vagy bélhurut halálokkal kitöltött jelentés kerül a hatóság kezébe. Pár év előtt egy aszszonyt találtam a vásáros nép között, ki karján egy rongyokba burkolt gyermekkel kereste a nőt, ki három havi tartás díjjal hátralékos volt. Megnéztem a gyermeket, az egy oldalon fekvés miatt a fejbőr le-

rothadt falcsontjáról s ez tallérnyi mekkorasághan lecsupasztva lát-szott. Jobb dolga van – gondolám – egy kutyakölyöknek, vagy vízbe dobják vagy felnevelik s meg adót is fizetnek utána. Ez csak pár kép a törvénytelen gyermekek sorsáról. 1874-ben a fővárosban az ¼-ed évig 49.71 az egy évig való korban 85,68 %-ja halt el a törvénytelen gyermekeknek. Hát a kik vidékre lettek kiadva és a hatósági közegek hatásköréből eltávolítva?!

A törvényes szülöttekkel szemben népünk – úgy látszik – a Malthus törvényeinek hódol és a sok gyermekben látja tétlenségének kifolyását, a nehéz megélhetést Nézzük az izraelitákat, nekik nem teher a sok gyermek, ha beteg gondozzák, orvosoltatják. Szaporodnak s mi csodálkozunk, hogy minden pályán tért foglalnak el és ma holnap mindenfelé új földesúrral találkozunk. Korányi tur. egy statisztikai dolgozatában látom, hogy Szabolcsmegyében 1861-ben 10 ezer lélekre keresztény 571, izraelita csak 179 halálozás esett. A Kolozsvárt 1878-82-ben elhaltaknak 24.9%-a rom. kath., 45.5 görög kath. és csak 10% volt izraelita.

Naponta halljuk mi orvosok, ha szegény ember beteg gyermekéhez hivatunk; „Bár az Isten könyörülne rajta, bár megszabadítaná, hiszen nem is életre való, ha beteg” stb. s ezt anynyiszor halljuk, hogy meg is szokjuk reá se ügyelni ily kitételekre. Erdélyben a szászok közt, a vagyon osztódásnak félelme a két gyermek rendszerben nyer kifejezést. A tisztán szász falvakban ritkaság, hogy egy családban 2-3 gyermeknél több legyen. Az idei szász történelmi társulat gyűlésén egy felolvasó ezt czáfolni akarta, kimutatván, hogy a szász nemzetiség szaporodást mutat. Ez igaz is, de csak a városi lakóknál vagy ott. hol a szászok elmagyarosodnak, vagy – mi gyakoribb – elrománosodnak. Még míveltebb osztályainknál is a sok gyermek, mint a házasság élet terítő tekintetik. Sok irányban bírnak statisztikai kimutatásokkal, de arról nem. vájjon hány no lesz magzat el hajtás áldozatja vagy nyomorékja.

Lelenczház, közárvaház, gyermek-menház vagy bárhogyan nevezzük, szóval egy oly intézmény, mely elhagyott, elárvult vagy szü-lőik szegénysége miatt nyomornak kített, gyermekeket befogadjon, gondozzon, feltétlen szükséges egy előre haladó és a cultura magaslatán levő államnak. Hazánk, mely az új alkotmányos korszak alati századok mulasztását hozta helyre, s mely csaknem minden téren

oly sikert ért el, hogy a művelt külfölddel szemben, is versenyképesek lettünk – minek idei kiállításnak is bizonyítéka – a humanizmus ezen terén sem maradhat többé hátra, „A társadalom midőn a gyermekeket oltalmazza, önmagát védelmezi. Minden megmentett lélek, kit szeretetházaink a nyomor és bűn ösvényéről megtérítenek egy kiszakított lap a bűnügyi krónikából mondja koszorús írónk Jókai, a Klotild szeretetház felhívásában.

Kormányelnökünk a menházak ügyében egybehívott tanácskozmánynak a következő tervezetet nyújtotta munkálkodása zsinórmértékül: „1. Megállapítani az elveket: 2. Tervszerűen kidolgozni, hogy mi lenne azok alapján teendő az ügy országos rendezése céljából s e teendők felosztása a, szerint, a, mint azok azonnal vagy fokozatosan létesítendő: 3, legalább megközelítő kiszámítása a szükséges költségeknek az előző pontokban jelzett, fokozatos létesítésre való tekintettel; 4. Megjelölése a forrásoknak, a melyekből ezen ezélra meríteni lehetne, úgy hogy az államkincstár mint kiegészítő szerepeljen, de az egész teher reá ne háruljon.”

E néhány rövid pontban alapköveit látom azon mozgalomnak, mely hazánkban a gyermek-menházak megvalósulását és felvirágozását létre fogja hozni. Midőn szerény nézeteimet e pontok szemmel tartása mellett igyekszem kifejteni ez által munkámat felette megkönnyítve látom.

Elhagyott, kitett gyermekek, úgy nevezett lelenczek befogadására alapított intézetek a kereszténység alapeszméinek köszönik létrejöttüket, Olaszország volt az első állam, hol ily intézetek létesültek. Talán legelsőnek a Datheus érsek által 787-ben Milanóban alapított intézetet vehetjük fel mit 1198-ban a római követett, alapítva III. Incze pápa által. Mintaképe gyanánt a lelenczintézeteknek a 13-ik században létesült nápolyi tekinthető. Jelenleg közel 100 lelenczház van ezen országban, és az évenként felvett lelenczek száma megközelíti a 40 ezeret.

A lelenczügy legrendezettebb Európa barom nagy államában: Austria, Orosz- és Franciaországban. Ausiriában a lelenczházak száma 1881-ben 12 volt. A gráci. brünni, lemergi. krakkói lelenczházak felosztása 1873-ben lett ki mondva (!) Az intézetekben és azokon kívül ápoltság gyermekek száma 50.607 volt, ebből 33.907 volt, az ápoltság kiadottak száma. A lelenczházak kiadása a két milliót

valamivel felül haladta és egy lelelcz átlag 15 krnyi kiadást okozott. Az alsó austriai intézet (Bécs) egymaga évente átlag 7-8 ezeret vérszen fel és 20 ezeret tart ápolás alatt.

Oroszországnak két, nagy lelelcz háza van mintaszerűen berendezve, a moszkvai és a Szentpétervári és e két város ki is tűnik a többi nagyvárosok felett csekély gyermek halandósága által; mert míg az az 5-ik évig pl. Budapesten 48.85, Münchenben 50.3, Berlinben 55.3, Boroszlóban 50.3, (oly városok, hol nincs lelelcz ház), addig Moskvában 40.4, Szt.-Pétervárt 32.5 (Körösi.) A moszkvai intézetbe évenként felveti gyermekek száma a tízezerét rendszeresen meghaladja.

A franciaországi lelelczintézetek közt a legnagyobb a Szajna-megyei Parisban. 1875-ben gondoskodott 18 ezer 12 éven aluli gyermekről és tutorsága alatt 37 ezer volt, 1877-ben pedig 50,891. A kezeim közt levő 1877-iki kimutatás arról győz meg, hogy a lelelczügynek legcorrectebb elrendezése a franciaországi. Fennebb közlöttekben néhány hézagot nyújtok egyes intézetekről, csak éppen annak kimutatására, hogy más művelt országok mennyire állami érdekke emelték a lelelcz gondozását. Mellőztem azon berendezési intézkedéseket, melyek egyes helyeken a felvétel, gondozás, ápolásba adás stb. felül érvényben vannak, mivel azok az egyes ország sajátos viszonyaihoz vannak alkalmazva, s lelelcz ügyünk rendezésére csak annyiban szolgálhatnak irányadul, mennyiben azok jelenlegi és helyi viszonyainkkal összeegyeztethetők. Szükségtelen talán megjegyezni, hogy a lelelczintézetek alatt általában nem kaszárnya vagy kórházszerű intézetek értendők, hol a gyermekek együtt gondoztatnak és ápoltatnak, hanem az ápolás csak az első életnapokra terjed, s azontúl tápanyáknak adatnak további gondozás végett. Az úgynevezett forgóládákkal történő fölvetel t. i. hogy a gyermekük a szülők nevének kit adása nélkül jussanak az intézetbe – elavult és általában felhagyatott azon. nézet is, hogy csak törvénytelen gyermekek részesüljenek a lelelcz intézmény áldásában.

A humanizmus elvének megfelelne, ha minden gyermek törvényes vagy törvénytelen, kiknek életben tarthatása és felneveltetése anyagi, társadalmi vagy egyes, körülmények miatt nehezíteté vagy éppen lehetetlenné van téve – az állam felügyelete alatt levő menházakba befogadtassék. Ez elvileg helyesen van mondva, de ha azon

gyermekek számát tekintjük, kik az említet alapon jogosultsággal bírnának a felvételre, akkor ez oly nagy anyagi áldozatot kívánna, melyre államunk képtelen volna. A törvénytelen szülöttek száma az 1876-1-80 évekből átlag 51.241, 1881.-ben 53.499 és 1882-ben 56.305. Kerekszámban 50 ezeret véve fel és ugyanannyinak számítva azon törvényei szülötteket, kik a felvételre jogosultsággal bírnának, az összeg évente 100 ezeret tenne ki. Tekintetbe veendő az is, hogy a törvénytelen szülöttek száma a megélhetés nehezítettségével egyenes arányt mutat és így azoknak szaporodásáru a mostani viszonyok között biztosan lehetne számítani.

A lelcenzügyünk érdekében teendő intézkedések első időben azon törekvésnek kell megfeleljenek, hogy megmentenék annyi emberélet, a mennyi csak a meglevő körülmények között lehetséges. Országunk – Oroszország után – Európa állami közt az első helyét foglalja el a születések számát illetőleg, daczára ennek az általános szaporodás tekintetében legbátrabb állunk – a nagy halandóság miatt. Korányi tnr. congressusi előadásából közlöm a következőket: „1. Magyarorszáiban az életkor átlag az összes kultúrállamok közt a legalantabb áll. t. i. alig több, mint 25 év; 2. a népesség szaporodása Szászországban 100 után 1.54, Angliában 1.43, Poroszországban 1.23, addig Magyarorszáiban csak 200 lélek után számítható egy szaporodás 11 év alatt Magyarorszáiban lakossága 272,750 lélekkel szaporodott, míg ugyanezen idő alatt a német birodalomnak csak 3-szor akkora népessége 5 millióval; Anglia még egyszei akkora lakossága pedig egy évben 372,368-tal szaporodott.”

Láthatjuk ebből, hogy az állam mennyire van érdekelve a szegény, elhagyott gyermekek életben tarthatása kérdésében, ha munkaerőt és adófizető polgárokat akar nyerni. Figyelembe veendő az is, hogy a menházak felneveltjei a magyar fajt fogják szaporítani. A kolozsvári intézet által ápolásra kiadott gyermekek 26%-ának anyja nem volt magyar nemzetiségű. A Szajnamegyei lelcenzház által felügyelt lelcenzekből 1877-ben 545 lépett; be katonai szolgálatba és ezen év végén 25 881 gyermek volt felügyelet alatt, kik a 12-ik életéven felül voltak és mint munkások felhasználtattak.

Hazánkban a menházak felállítását első sorban a szülőházak mellett kellene megkezdeni. A ki a szülőházban keres menedéket, azt minálunk a nyomor, a szegénység hajtja oda és ez elég crite-

riuma annak, hogy az illető nem képes kellően gondoskodni gyermekéről. A jelenleg- létező állami szülőházakban évente átlag 1800 gyermek születik élve. ezek közül (az első két hét alatt) még az intézetben elhal 10%. E százalék kiszámítására a kolozsvári szülőintézetben 30 év alatt élve szülöttek halálozását vettem alapul. *) Marad 1620 gyermek. Ezek közül 10% lesz olyan, kiről az anya maga képes gondoskodni és így 1468 gyermek lősz praedestinálva anyjával az intézeteket elhagyni, általuk dajkálásra kiadatni és elsenyvedni. Évenként tehát 1468 gyermek lenne menházakba felveendő. Pium desiderum volna az. hogy minden nagyobb város, főleg, hol a megye székhelye is van, az idők folyamán szülő- és menházzal birjon. A szegényebb néposztály, mely keze munkája után él, igyekszik .vidékről a városokba, hol az ipar és kereskedelem fejlettebb lévén, könnyebben lel munkát, vagy szolgálatot. Ezek számára áldás igazán a szülő- és gyermek-menház. Nem hagyandó figyelmen kívül, hogy a szegény nők – gyermekeik sorsa iránti gondoskodás által csalogatva – nagyobb számmal keresnek fel a szülőkorodákat és bábaképezdéket és így az orvosok, mint bábák, tökéletesebb kiképzését lehetővé tennék. Egy culturalis haszon, melynek értékét számokkal kifejezni ugyan nem lehet, de mely közegészségügyünk fejlesztésére lényeges befolyást gyakorolna. Az idei orv. congressuson a Tauffer tr. felolvasásából és az azt követő felszólalásokból eléggé meggyőződhetünk, hogy babaügyünk még mennyire rendezetlen, s bábáink mennyire tudatlanok.

Ha az anyagi állapotok megengednék, hogy a menházi intézmény oly gyermekekre is kiterjeszthesse áldását, kik nem a szülőházukban láttak napvilágot, első sorban a kitett gyermekeket fogadhatná be, a kikről való gondoskodás jelenleg a megyéket és községeket terheli. Felvehetne továbbá azon gyermekeket, kiknek anyja gyermekágyi betegségekben pusztult el, s végre, kiknek – bár törvényes – szülői szegénységük miatt kellő ápolást nem nyújthatnak. Mekkora volna mindezeknek száma, arról megközelítő adatokat se nyújthatok.

*) A budapesti első szülő korodán csak 5.71%. E nagy különbség okai: 1. míg Budapesten a gyermekágyasok átlag 10 napig tartózkodnak a kórodán, Kolozsvárt átlag 16-17 napig-, azon humánus tekintetből, hogy mint munkaképes nők távozzanak; 2. beteg gyermekek addig nem bocsáttatnak el míg vagy jobban nem lesznek, vagy meg nem halnak.

Milyen legyen a menházak szervezete?

Mint tudjuk, az újszülöttek kizárólagos táplálékát első életévek első felében az anyatej képezi; ennek hiányában a dajkátéj, s ha ez sem állana rendelkezésre, a- mesterséges táplálás keh az előbbiekéi pótolja. Minő befolyással van a táplálás neme a halálozásra, rontatják Körösi adatai; „a második évig elhalt száz-száz gyermek közül volt:

	0 - 1 hónapos	0-3 hónapos
emlőn neveltek	15.14%	29.96%
mesterségesen neveltek	20.36 %	88.16%

Mint Körösi is mondja, ez adatok nem lelieinek meg teljesen a valóságnak a bejelentések hiányos volta miatt és így még nagyobb különbséget kell felvennünk a kétféle táplálás értékeié nézve. Legtermészetesebb volna, hogy a menház által felkarolt gyermekek anyjuknál maradnának és általuk emlőn tápláltatnának. E rendszer a párisi lelenczháznál meg van és átlag tízezer anya nyer segélyt, hogy gyermekét magánál tarthassa és táplálja (secours aux filles mérés). E segély vagy egyszersmindenkorra szól, vagy pedig hosszabb időn át adatik havi részletekben. 1877-ben 11,947 gyermek anyja nyert segélyt.

A mi viszonyainkra tekintettel, kétlem, hogy az ilynemű segélyezés a kívánt eredményt meghozná; az anyák elvonnék a segélyt, mint könnyen szerzett pénzt elköltenék, s gyermekeiket csak úgy gondoznák, mint különben gondozták volna. Megkísérlendőnek tartánám ugyan, de csak törvényes gyermekeknél, pl. elszegényedett, sok gyermekkel megáldott munkásoknál, iparosoknál és a lehető legnagyobb ellenőrzés mellett. Egy leendő anyára nézve nagy segélynek tartom, ha terhessége utolsó heteire menedéket és gondozást nyerhet a szülőintézetekben és nem az utolsó napokban vagy épen csak fájdalmi napján vétetik fel, mint az jelenleg általában szokás.

Oly esetekben, hol az anyákra nem bízható a gyermek – s valószínűleg ez leggyakrabban fog előfordulni – a dajkaságba illetve tápanyáknak adás által tehetünk még legtöbbet a gyermekek érdekében. Szeretném példának a kolozsvári intézményt – mit röviden ismertettem – felhozni, de ennél oly maga a halálozási arány, mely miatt az egész rendszert el kellene ítélnünk, ha a körülményekéi nem ismernők. Említém már, hogy u kiadott gyermekek legtöbbje oly

anya szülöttje, ki testi fogyatkozás miatt gyermekéről goddoskodni nem tud és így akárhány gyermek már a kiadáskor magában rejt azon kérésiróját, mely elpusztulását okozni fogja. Napi 12^{1/10} krért csak környöretből lehet kívánni, hogy egy tápanya az elvállalt gyermeket emlőjén táplálja, tíz éves koráig sajátjából ruházza és – midőn a gyermek munkája által neki. tán anyagilag segélyére lenne – visszaadja, vagy pedig sajátjának ismerve el, a további tartáspénzről lemondjon. Népünk indolentiájának jele, hogy a városban elhelyezett gyermekek 30%-ánál a falun elhelyezettek 20%-ának kellett többnyire rosz gondozás miatt – a tápanyát változtatni, s volt gyermek. ki 9 tápanyánál volt. míg a 10 éves kort elérte Az elhaltaknak átlag csak 40%-ka volt mint beteg bejelentve., a többi mondhatni, orvosi segély nélkül halt el. A nagy halálozás további mentségéül hozom fel, hogy 23%-nál heveny fertőző kór volt a halálok és hogy Kolozsvár városa és vidékének aránylag nagy halálozása van. Bizonyoságául ennek a város 1874-82-iki halálozásáról közlök néhány adatot. E 0 év alatt ragályos és járványos betegségekben elhalt az összes halottak (10.675) 21.6%-a, légzőszervi bántalmakban 22.7%; 0-1 évig elhalt 25.0% ; 1-5 évig 16.8% ; 6-10 évig 6.8% ; a tíz éves kort nem élte túl 5.01% .

Lássunk egy kis halálozási összehasonlítást:

meghaltak: Budapest (1876 - 81.) Kolozsvár (1874—82.) Kínest. gyerme. (1854—84.)

	‰	‰	‰
első hóban	7:22 (1881.)	—	20:7
0—1 évig	27:26	25:0	55:0
0—5 „	48:39	41:3	67:6
0—10 „	51:82	50:1	69:6

Nem kétlem, hogy nálunk kellő felügyelet, a tápanyák elégséges fizetése mellett a kiadott gyermekeknek 60%-át fel lehetne neveltetni a 10 éves korig. A kedvező eredménynek letelteibe, hogy a kiadás falukra történjék. Az ily falvak aztán láttassanak el óvodákkal, iskolákkal az állam vagy a culturegyelet által, az orvosi ügyelettel pedig – a központi orvosi felügyelet, mellett – bízassanak meg azon kör- vagy járásorvosok, kikhez a falvak tartoznak. természetesen bizonyos tisztetdíj mellett. A kiadás csak a gyermek születése után egy hó múlva történjék, levén az első havi ápolás a legnagyobb befolyással a gyermek életi viszonyára, mint azt a nagy

halálozási százalékából is láthatjuk. Ezen idő alatt a gyermekek beoltathatnának. Tápanyácul csak egészséges szoptató nők vétessenek fel. A budapesti menházakból a gyermekeket – részemről – nem adnám oly falvakra, melyeknek lakói eddig a gyermektartást üzletileg vitték. Azt hiszem ezt nem kell okadatolni.

Kívánatos volna, hogy a menházak ápolójai felett a 10, illetve a 12-ik éven túl is tutorságot gyakorolnának, mini; ez Franciaországban történik, mert ezáltal megakadályozva lenne az áldozattal felnevelt gyermekek elerkölcstelenedése, elzüllése.

Az anyáknak adandó pénzsegélynél czélszerűbbnek tartanám bölcsödék felállítását, főleg oly városokban, hol a gyári ipar fejlődésében vagy virágzásban van. Kincsének adataira, de azt hiszem, magas százalékot képvisel a gyári munkásnők gyermekeinek halálozása. Az ily nők kora reggeltől estig -- alig egy órai szünettel – dolgoznak, gyermekeik ezen idő alatt otthon mások ápolásában vagy táti a nélkül kell legyenek. A szopós gyermeknek czuczlival bedugják a száját vagy egy darab enivalót adnak neki s hagyják egész nap a saját piszkában heverni, Ha az ilyen életben is marad, milyen nemzedéket fog szolgáltatni? Munkára képtelent, mely csal. töltelékül szolgál u kórházaknak.

A pesti hólesődé egylet eddigi működése alatt több mint 13 ezer gyermeket részesített nappali ápolásban. Mily áldásthozó működése van ezen egyletnek, hány gyermeket mentett meg az elsenyvedéstől és hány anyára nézve könnyítette meg a megélhetés úgy is nehéz kenyerét!

A menházak ügyében kiküldött albizottságok közül azt hiszem, annak jutott a legnehezebb feladat, mely azon pénzforrásokat keli megállapítsa, melyekből a menházak létesíthetők és fenntarthatók legyenek. Látom ezt azon nagy gonddal szerkesztett javaslatból is, mely Ivánka Imre szakavatott tolla alul került ki. Megvallom, e kérdés tárgyalásánál laikusnak érzem magamat; az ügy azonban közérdekű és kell, hogy a társadalom minden egyéne érdeklődjék iránta: mentse ez ki, hogy pár szóval megemlékezem a kiadott ügyrend e pontjáról is.

A szegény vagy elhagyott gyermekek ügye első sorban az állam érdeke és azután magáé a társadalomé; hogy eredményesen legyen megoldva, kell, hogy úgy az állam, mint a társadalom mag-

hozza a maga áldozatát. Miként; járuljon az állam a menházak létesítéséhez? E kérdésre az Ivánka feleletét bátorokodom idézni: „Teljes támogatásával a törvényhozás és administráció körében: rendelkezésre bocsátása azon összegeknek, a melyek ez – és hason czélokra – az állam kezelése alatt állanak és az esetleg beálló deficitnek az állam által való fedezése által.”

A. társadalom leróhatna kötelességét közadakozás útján. Nemzetünknek erényei közé tartozik a szép és jó iránti lelkesedés és a jótékony czélok felkarolása. Lelkes honleányaink és horfiaink által rendszeresen eszközölt gyűjtéseknek lenne oly anyagi eredménye, mely legalább a kezdeményezésre szükséges összeget előteremtené. Hogy példát hozzak fel. az erdélyi culturegylet alig pár hó óta kezdte meg működését, s már százezerek felett rendelkezik.

Korunknak jellemző szenvedélyét, a játékszenvedélyt; „a cél szentesíti az eszközöket” elv alapján tőkeszerzésre lehetne. – egy sorsjáték alakjában – felhasználni. Szükséges volna, hogy az állam rendeztesse közegei által és így a rendezést költségek nem egy bankházat, hanem az alapot gazdagítanak.

Új adónemek életbeléptetésével is lehet állandó és biztos bevételeket szerezni, a nélkül, hogy ezek által az egész népesség terheltetnék.

Ily jogosult adónem volna a nőtlenségi adó.

„A társadalom alapkövét a család képezi, ezen nyugszik a község, az állam. Termő talaja ez a vallásérzületnek, erkölcsnemességnek és hazaszeretnek, a munka és takarékoságnak s fenntartója az egész emberi civilizatióknak” mondja Láng. Ki családalapítás által a haza érdekeit nem mozdítja elő, ülő, hogy többel járuljon az állam háztartásának költségeihez. Ez adónemnek meg volna jogosultsága a papi és katonai renddel szemben is. Utóbbinak adója a hndügyministerium költségvetésében szerepelhetne. Tehetné az egyenes adó 10%-át. Az utolsó népszámláláskor 129,809 31-50 év közti férfi volt nőtlen. Az özvegyük és törvényesen elváltak száma 58,364 volt, kik szintén – azon esetre, ha gyermekeik nincsenek – az adó alá vonhatók számát szaporíthatnák. Feltehető, hogy ezen adónem a házasságok szaporodására kedvező befolyással volna és így ez úton is az állam érdekei előmozdíthatnának.

A legmagasabb helyed jövő rang vagy rendi kitüntetések úgy az állami kedvezmények bizonyos önkéntes vagy meghatározott értékű megadóztatás alá eshetnének (Oroszország.) A kitüntetettek többnyire oly vagyoni állapotú egyének, kik ilynemű megadóztatást szívesen elviselnének.

A lóversenyekben resznvó sportemberek inkább a dicsőségért, mint pénzért versenyeznek s a vagyonos osztályból kerülvén ki, nem volnának érzékenyen érintve az által, ha a nyeremények néhány százaléka a menház-alapot gyarapítaná, Totalisateur, galamblovás szintén ilynemű megadóztatás alá eshetne.

Oroszországban a játékkártya egyedárúsága és a multságok jövedelmének 10%-a a lelencz alap javára esik.

Az ablak adót (Ivánka), mely Angliában behozatott – közegészségügyi, a vasúti menetjegy adót (Br. Téry Ö.) meg azon szempontból nem pártolhatom, mivel az állami. a cultnralis és kereskedelmi érdekek a közlekedés minél, könnyebbé tételét, kívánják.

„A sűrű krajczár jobb a ritka forintnál.” Templomokban – hitfelekezeti különbség nélkül – perselyek volnának felállítandók, ünnepek alkalmával jószívű hölgyek gyűjthetnének az ajtóknál, mint ezt a fővárosban szép eredménnyel teszik. Népünk – áthatva a cél szentségétől adakoznék, hiszen „a jókedvű adakozót szereti az Isten.”

A menházak ügyét: morális oldalról tekintve, nem szabad fedelnünk, hogy az némi részben a közerköcsiség ellen működik, melynek nagy tényezője az anya és apa kötelessége gyermeke gondozása, iránt, a a népnek épen azon rétegénél rontaná ezen érzelmeket, melynél leginkább volna szükség reá. A létérti küzdés megkönnyítésének minden hirtelen és nagyfokú alakja káros a nemzedékre. Megtörténnek p. hogy egy hajadon minden évben egy gyermek tartásával terhelné a menházat, s egy nőtől 5-6 gyermekei volna kénytelen a menház felkarolni és neveltetni. Ennek elkerül úgy a közerköcsiség határainak megvédése érdekében – mellelleg, hogy az anyai vagy apai kötelmeknek is elég legyen teve tanácsos volna a menházak jótékonyágát élvező nők folytonos felügyelete, nyilvántartása, mely megkönnyítené azt, hogy illetőktől a keresményüknek egy – bár csekély része havi részletekben a tartási költségek fedezéseie behajtatnék. Előnyei volnának e rendszernek: 1. a gyermektartási költség

gek – tegyük fel $\frac{1}{4}$ -de – megtérülne: 2. a keresmény e megcsontítása folytonos figyelmeztetésül szolgálna újabb gondatlan lépés elkerülésére; 3 a szunyadó vagy ébredő anyai kötelmeknek volna alkalma – legalább részben – eleget tehetni. Ily rendszer mellett volna – nézetem szerint – igazán humánus intézmény a menház mely segítse a szülőt gyermeke eltartásában, nem pedig hogy összeszedje a gyermekeket, mint az eldobott szivarvéget, mert különben a nő csak géppé, a menház meg raktárrá alacsonyulna.

Hogy meddig tartson e fizetési kötelezettség, hogy férjhez menés esetén megszűnjön-e, továbbá kívánságára mily feltétel mellett adassék vissza anyjának a gyermek: oly kérdések, melyek az intéző körök hatáskörébe tartozván, nem képezhetik tárgyalásom tárgyát.

Egy dolgot még nem hagyhatok érintetlenül. Előkelő, tekintélyes családok hajadonjain vagy özvegyein is megesisik, hogy ballépést tesznek, s ennek következményétől menekülni akarnak, S mi történik ilyenkor. Ha vagyonos a nő, Bécsbe menekül, a lelencintézethez bejuttatja fizetéssel méhe gyümölcsét vagy falura, esetleg idegen városba húzódik, ott gyermekét kiadatja, s az elzüllick vagy elvész ily módon akárhány esetben. A legtöbbször azonban találkozik bába, sőt tán más is, ki mesterkedéssel elpusztít egy ártatlan lényt, kinek csak az a hibája volt. hogy társadalmi fogalmak szerint anyját a meggyaláztatás esélyének tette ki. Nem lenne kötelesség az ily nőknek segélyére lenni, s gyakran ezáltal egész tisztességes családok becsületét megmenteni? Nyilvános szülőintézetekbe ily nők nem mennek, de ha azok elkülönített osztálylyal bírnának, feltétnék magukat, szülnének ottan, s gyermekük az anyai elhagyatás helyett a menház jótékony-ságát élvezné. Természetes, az elkülönített osztályok csak fizetés mellett vennének fel terheseket, a menház pedig egyelőre letett nagyobb összeg mellett vállalná fel a gyermekek gondozását, E rendszer a közerkölcsiség ellen nem vétene, a társadalomnak meg hasznára volna.

A fentebbiekben óhajtottam – bár kevés tanulmánynyal, de annál több jóakarattal – nézeteimet a gyermek-menházak létesítése felől ismertetni. Mennyiben sikerült ez, nem tudom, lehet sok tekintetben elfogult vagyok, de mensenek ki a Megváltó e szavai „qui sine peccato est vestrum, primus in illum lapidem iujiciat.”